

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเพื่อศึกษาปรากฏการณ์หลักสูตรแฝงในบริบทของการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นการวิจัยเพื่อขยายขอบเขตองค์ความรู้ของหลักสูตรแฝงให้แพร่หลาย ทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษา ได้รับรู้และตระหนักถึงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากหลักสูตรแฝง เป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนที่มีการควบคุมกำกับหลักสูตรแฝงเพื่อเสริมสร้างคุณภาพการเรียนรู้นอกกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมของนักเรียนต่อไป ซึ่งในบทนี้ จะนำเสนอตามลำดับหัวข้อต่อไปนี้

1. วัตถุประสงค์การวิจัย
2. สรุปผลการวิจัย
3. อภิปรายผลการวิจัย
4. ข้อเสนอแนะ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปรากฏการณ์และความน่าจะเป็นของการเกิดปรากฏการณ์ในบริบทของการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
2. เพื่อศึกษาความคาดหวังและการรับรู้ของนักเรียนตามความหวังของครูจากปรากฏการณ์ในบริบทของการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
3. เพื่อศึกษาหลักสูตรแฝงที่เกิดขึ้นจากปรากฏการณ์ในบริบทของการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาปรากฏการณ์และความน่าจะเป็นของการเกิดปรากฏการณ์ในบริบทของการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม พบความน่าจะเป็นของการเกิดปรากฏการณ์ที่ครูให้ความสำคัญและมีค่าร้อยละสูงสุดจำแนกเป็นรายด้าน ดังนี้ 1) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน คือ การทบทวนความรู้เดิม (100.00%) 2) ด้านการวัดและประเมินผล คือ การเฉลยคำตอบ (90.00%) 3) ด้านสิ่งแวดล้อม สื่อ ทรัพยากร เพื่อการเรียนรู้ คือ การจัดเก็บวัสดุอุปกรณ์อย่างเป็นระเบียบ (97.50%) 4) ด้านแบบแผนปฏิบัติ คือ การแต่งกายที่สุภาพเรียบร้อย และการเข้าสอนตรงเวลา (100.00%) และ 5) ด้านภาษาสัญลักษณ์ คือ คำพูดที่มีหางเสียงครับ/ค่ะ และยิ้มแย้มแจ่มใส (100.00%)

2. ผลการศึกษาความคาดหวังของครูและการรับรู้ของนักเรียนตามความหวังของครูจากปรากฏการณ์ในบริบทของการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม พบว่า

ความคาดหวังของครูที่มีค่าร้อยละสูงสุด จำแนกเป็นรายด้าน ดังนี้ 1) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน คือ ความคาดหวังจากปรากฏการณ์การบรรยายความรู้เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้เนื้อหาตรงประเด็นถูกต้อง (75.00%) 2) ด้านการวัดและประเมินผล คือ ความคาดหวังจากปรากฏการณ์การทดสอบทุกครั้งหลังสอนเพื่อประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียน (77.50%) 3) ด้านสิ่งแวดล้อม สื่อ ทรัพยากร เพื่อการเรียนรู้ คือ ความคาดหวังจากปรากฏการณ์การตกแต่งห้องให้เกิดบรรยากาศแห่งการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างบรรยากาศที่ดีในการเรียน (77.50%) 4) ด้านแบบแผนปฏิบัติ คือ ความคาดหวังจากปรากฏการณ์การใช้ความเข้มงวดกวดขันเพื่อสร้างระเบียบวินัยในชั้นเรียน (85.00%) 5) ด้านภาษาสัญลักษณ์ คือ ความคาดหวังจากปรากฏการณ์คำพูดที่เป็นความคาดหวังเพื่อกระตุ้นนักเรียนให้มีความพยายามมากขึ้น (75.00%)

การรับรู้ของนักเรียนที่ตรงตามความคาดหวังของครู ที่มีค่าร้อยละสูงสุด จำแนกเป็นรายด้าน ดังนี้ 1) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน คือ การรับรู้จากปรากฏการณ์การบรรยายความรู้ของครูเพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้เนื้อหาตรงประเด็นถูกต้อง และการให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อให้นักเรียนเกิดประสบการณ์จากการร่วมคิดร่วมทำ (43.75%) 2) ด้านการวัดและประเมินผล คือ การรับรู้จากปรากฏการณ์การทดสอบทุกครั้งหลังสอนเพื่อประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียน (45.00%) 3) ด้านสิ่งแวดล้อม สื่อ ทรัพยากร เพื่อการเรียนรู้ คือ การรับรู้จากปรากฏการณ์การจัดเก็บวัสดุอุปกรณ์อย่างเป็นระเบียบเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย (42.50%) 4) ด้านแบบแผนปฏิบัติ คือ การรับรู้จากปรากฏการณ์การติดตามงานส่งล่าช้าโดย

ประกาศรายชื่อเพื่อกระตุ้นให้นักเรียนสนใจติดตามงาน (50.00%) 5) ด้านภาษาสัญลักษณ์ คือ การรับรู้จากปรากฏการณ์คำพูดผิด คำพูดออกตัวหรือเชิงไม่มั่นใจเพื่อกระตุ้นการคิดของนักเรียน และการสำเนาเพื่อสื่อให้นักเรียนรู้ว่า ไม่ถูกต้อง/ไม่ใช่/ไม่พอใจ (45.00%)

3. การศึกษาหลักสูตรแฝงที่เกิดขึ้นจากปรากฏการณ์ในบริบทของการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม พบว่า หลักสูตรแฝงที่เกิดขึ้นมีทั้งด้านบวกและด้านลบ โดยวิเคราะห์จากการรับรู้ของนักเรียนจากปรากฏการณ์ต่างๆ ในบริบทของการจัดการเรียนการสอน ที่ไม่ตรงตามความคาดหวังของครูในด้านที่พึงประสงค์แต่ไม่พึงประสงค์ที่มีความถี่ของการจัดอันดับหลักสูตรแฝง คิดเป็นร้อยละสูงสุด จำแนกเป็นรายด้านดังนี้

3.1 ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน หลักสูตรแฝงด้านบวกคือ การทำงานทุกอย่างควรมีระเบียบแบบแผนปฏิบัติเป็นการรับรู้จากการบอกขั้นตอนกิจกรรม (22.50%) สูตรแฝงด้านลบ คือ เกิดความกดดันกลัวตอบผิดเป็นการรับรู้จากการถามนำให้นักเรียนสรุป (21.25%)

3.2 ด้านการวัดและประเมินผล หลักสูตรแฝงด้านบวก คือ เป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์เป็นการรับรู้จากการให้ทำการบ้าน (17.50%) หลักสูตรแฝงด้านลบ คือ วิตกกังวลกลัวเกิดความขัดแย้งเป็นการรับรู้จากการนักเรียนประเมินกันเอง (18.75%)

3.3 ด้านสิ่งแวดล้อม สื่อ ทรัพยากร เพื่อการเรียนรู้ หลักสูตรแฝงด้านบวก คือ ชอบวิชาที่ครูสอนเป็นการรับรู้จากการใช้สื่อที่หลากหลาย (26.25%) หลักสูตรแฝงด้านลบ คือ เครื่องปรับอากาศ/พัดลมมีความจำเป็นอย่างยิ่งในยุคปัจจุบันเป็นการรับรู้จากการติดตั้งเครื่องปรับอากาศ/พัดลมในห้อง (22.50%)

3.4 ด้านแบบแผนปฏิบัติ หลักสูตรแฝงด้านบวก คือ ต้องเข้าเรียนให้ตรงเวลาเป็นการรับรู้จากการขานชื่อก่อนสอนทุกครั้ง (28.75%) หลักสูตรแฝงด้านลบ คือ ไม่น่าสนใจเพราะไม่แตกต่างจากการอ่านหนังสือเอง เป็นการรับรู้จากการนั่งสอนหน้าชั้นเรียน รู้สึกถูกรอรับงานขาดอิสรภาพทางความคิด เป็นการรับรู้จากการเข้มงวดเรื่องการแต่งกาย ทรงผม ไม่มีสมาธิในการเรียน เป็นการรับรู้จากการเคาะ/ทูป ติ้ะเสียงดัง เป็นการสร้างกรอบให้ทุกคนต้องปฏิบัติเหมือนกัน เป็นการรับรู้จากการมีช่วงเวลาพักระหว่างกิจกรรม และรู้สึกเครียด วิตกกังวล ไม่อยากให้ผู้ปกครองรับรู้ เป็นการรับรู้จากการรายงานผลพฤติกรรมต่อผู้ปกครอง (21.25%)

3.5 ด้านภาษาสัญลักษณ์ หลักสูตรแฝงด้านบวก คือ รู้สึกเคารพและศรัทธาในตัวครูเป็นการรับรู้จากการใช้คำแทนตัวว่าครู (25.00%) หลักสูตรแฝงด้านลบ คือ ไม่ชอบเพราะเป็นกิริยาที่ไม่สุภาพเป็นการรับรู้จากการใช้น้ำเสียง/ระดับเสียงดัง (26.25%)

อภิปรายผลการวิจัย

1. การศึกษาปรากฏการณ์และความน่าจะเป็นของการเกิดปรากฏการณ์ในบริบทของการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม จากกระบวนการศึกษาในแต่ละขั้นตอน สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลมีเครื่องมือการวิจัยประกอบด้วย แบบวิเคราะห์แผนการจัดการเรียนรู้ แบบสังเกตการสอน แบบสอบถามสำหรับครู แบบสอบถามสำหรับนักเรียน จากนั้นนำข้อมูลที่ได้อาวิเคราะห์หาปรากฏการณ์และความน่าจะเป็นของการเกิดปรากฏการณ์ พบว่า ปรากฏการณ์ที่ครูให้ความสำคัญมากที่สุดในการจัดการเรียนการสอนในแต่ละด้านของการเรียนรู้ เช่น ในการเรียนการสอนครูจะมีการทบทวนความรู้เดิมก่อนที่จะที่ขึ้นเนื้อหาใหม่ เพื่อให้ให้นักเรียนเชื่อมโยงความรู้เดิมกับเนื้อหาใหม่ได้และทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้อย่างเข้าใจ การเฉลยคำตอบของครูจะทำให้นักเรียนรู้คำตอบที่ถูกต้องและรู้ข้อผิดพลาดของตนเอง การจัดเก็บวัสดุอุปกรณ์อย่างเป็นระเบียบ การแต่งกายที่สุภาพเรียบร้อย และการเข้าสอนตรงเวลา คำพูดที่มีหางเสียงครับ/ค่ะ และยิ้มแย้มแจ่มใส เป็นสิ่งที่ครูควรปฏิบัติเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักเรียน ซึ่งจะทำให้นักเรียนเกิดความศรัทธาและความเคารพในตัวครู จากที่กล่าวมาจะเห็นว่าครูเป็นบุคคลที่มีความสำคัญในการจัดการเรียนการสอน และเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อนักเรียน ดังนั้น ครูจึงต้องเป็นผู้มีความรู้มีความสามารถ และมีศักยภาพในการจัดการเรียนการสอน และจัดบรรยากาศในชั้นเรียนเพื่อพัฒนานักเรียนให้บรรลุจุดมุ่งหมายตามที่หลักสูตรกำหนดไว้นั้น ซึ่งสอดคล้องกับ ประดิษฐ์ อุดม (2523 : 30) ที่กล่าวว่า ผู้เป็นครูจึงต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายความสำคัญ ประเภทของบรรยากาศ หลักการจัดบรรยากาศในชั้นเรียนและการเรียนรู้อย่างมีความสุข เพื่อพัฒนานักเรียนให้มีลักษณะตามที่หลักสูตรได้กำหนดไว้

2. การศึกษาความคาดหวังของครูและการรับรู้ของนักเรียนตามความหวังของครูจากปรากฏการณ์ในบริบทของการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม จากการวิเคราะห์ข้อมูลการตอบแบบสอบถามสำหรับครูและแบบสอบถามสำหรับนักเรียน พบว่า ความคาดหวังของครูสูงสุดในแต่ละด้านในการเรียนการสอน คือ การบรรยายความรู้เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้เนื้อหาตรงประเด็นถูกต้อง การทดสอบทุกครั้งหลังสอนเพื่อประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียน การตกแต่งห้องให้เกิดบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างบรรยากาศที่ดีในการเรียน การใช้ความเข้มงวดกวดขันเพื่อสร้างระเบียบวินัยในชั้นเรียน และคำพูดที่เป็นความคาดหวังเพื่อกระตุ้นนักเรียนให้มีความพยายามมากขึ้น ในส่วนการรับรู้ของนักเรียนที่ตรงตามความคาดหวังของครู สูงสุดของแต่ละด้านในกระบวนการเรียน

การสอนของครู คือ การบรรยายความรู้ของครูเพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้เนื้อหาตรงประเด็น ถูกต้อง การทดสอบทุกครั้งหลังสอนเพื่อประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียน การจัดเก็บวัสดุ อุปกรณ์อย่างเป็นระเบียบเพื่อความเรียบร้อย การติดตามงานส่งล่าช้าโดยประกาศ รายชื่อเพื่อกระตุ้นให้นักเรียนสนใจติดตามงาน คำพูดผิด คำพูดออกตัวหรือเชิงไม่มั่นใจเพื่อ กระตุ้นการคิดของนักเรียน

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่าความคาดหวังของครูและการรับรู้ของนักเรียนตามความ คาดหวังของครู ล้วนมีความสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการเรียนการสอน ดังนั้นครูควรตระหนัก และใช้การคิดอย่างรอบครอบในการวางแผนการจัดกระบวนการเรียนการสอน โดยพิจารณาผล ที่จะเกิดขึ้นทั้งด้านบวกและด้านลบ เพื่อช่วยพัฒนานักเรียนในทุกๆด้านทั้งด้านความรู้ ทักษะ ประสิทธิภาพ สอดคล้องกับงานวิจัยของ เสาวนีย์ เต็งสุวรรณ (2550 : 81-122) ที่ศึกษาสภาพ การจัดการเรียนการสอน หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) กล่าวว่า ครูเป็นผู้ที่มีบทบาท และหน้าที่ในการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้อย่างเต็มที่ ครูจำเป็นต้องศึกษา ข้อมูลความแตกต่างของ นักเรียนแต่ละคน และหาวิธีการสอนที่เหมาะสม เพื่อให้นักเรียนเกิด การเรียนรู้อย่างเต็มที่ และสามารถพัฒนาให้นักเรียนแต่ละคนบรรลุศักยภาพสูงสุดที่ตนเองมีอยู่ และที่สำคัญคือ พัฒนาเจตคติ คุณธรรมจริยธรรม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้ได้ตาม เป้าหมายของหลักสูตร สอดคล้องกับ ธวัชชัย ชัยจิราขยากุล (2545 : 22) ที่กล่าวถึงอิทธิพลของ หลักสูตรแฝงกับพฤติกรรมการเรียนรู้ด้านจิตพิสัยว่า โดยทั่วไป โรงเรียนจะประสบความสำเร็จ มากในการสอนให้เกิดการเรียนรู้ทางด้านพุทธิพิสัยและทักษะพิสัย ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แต่โรงเรียนจะมีปัญหาในการสอนนักเรียนให้เกิดการเรียนรู้ทางด้าน จิตพิสัย ซึ่งเป็นเรื่องของการสอน เจตคติ ค่านิยม และความประพฤติที่พึงประสงค์ เพราะสิ่ง เหล่านี้ไม่สามารถดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้โดยการบรรยายหรือการใช้คำพูดสั่งสอน เพราะ โดยธรรมชาติและหลักข้อเท็จจริงเด็กจะเรียนรู้สิ่งเหล่านี้จากตัวอย่างและการกระทำของ ผู้ใหญ่และผู้ใกล้ชิดมากกว่า

3. การศึกษาหลักสูตรแฝงที่เกิดขึ้นจากปรากฏการณ์ในบริบทของการจัดการเรียนการ สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม จากการวิเคราะห์ข้อมูลการตอบ แบบสอบถามสำหรับนักเรียน พบว่า หลักสูตรแฝงที่เกิดขึ้นมีทั้งด้านบวกและด้านลบ ด้าน บวก คือ การทำงานทุกอย่างควรมีระเบียบแบบแผนปฏิบัติเป็นการรับรู้จากการบอกขั้นตอน กิจกรรม เป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์เป็นการรับรู้จากการให้ทำการบ้าน ชอบวิชาที่ครู สอนเป็นการรับรู้จากการใช้สื่อที่หลากหลาย ต้องเข้าเรียนให้ตรงเวลาเป็นการรับรู้จากการงาน

ชื่อก่อนสอนทุกครั้ง รู้สึกเคารพและศรัทธาในตัวครูเป็นการรับรู้จากการใช้คำแทนตัวว่าครู และด้านลบ คือ เกิดความกดดันกลัวตอบผิดเป็นการรับรู้จากการถามนำให้นักเรียนสรุป วิตกกังวลกลัวเกิดความขัดแย้งเป็นการรับรู้จากการนักเรียนประเมินกันเอง เครื่องปรับอากาศ/พัดลมมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ในยุคปัจจุบันเป็นการรับรู้จากการติดตั้งเครื่องปรับอากาศ/พัดลมในห้อง ไม่น่าสนใจเพราะไม่แตกต่างจากการอ่านหนังสือเองเป็นการรับรู้จากการนั่งสอนหน้าชั้นเรียน ไม่ชอบเพราะเป็นกิริยาที่ไม่สุภาพเป็นการรับรู้จากการใช้น้ำเสียง/ระดับเสียงดัง

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่าหลักสูตรแฝงที่เกิดขึ้นมีทั้ง หลักสูตรแฝงด้านบวกและหลักสูตรแฝงด้านลบ ด้านบวก คือ การรับรู้ของนักเรียนที่ไม่ตรงตามความคาดหวังของครู แต่การรับรู้ที่ส่งผลดีต่อนักเรียน ทำให้นักเรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์และมีผลการเรียนดีขึ้น ด้านลบ คือ การรับรู้ของนักเรียนที่ไม่ตรงตามความคาดหวังของครู ซึ่งการรับรู้ที่ส่งผลไม่ดีต่อนักเรียน ทำให้นักเรียนมีคุณลักษณะที่ไม่พึงประสงค์และมีผลการเรียนต่ำลง จากการรับรู้ของนักเรียนในกิจกรรม 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน 2) ด้านการวัดและประเมินผล 3) ด้านสิ่งแวดล้อม สื่อ ทรัพยากร เพื่อการเรียนรู้ 4) ด้านแบบแผนปฏิบัติ และ 5) ด้านภาษาสัญลักษณ์ ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในกระบวนการจัดการเรียนการสอน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Snyder (1986 : 27) ที่กล่าวว่า นักเรียนสามารถเรียนรู้จากการตีความหมายจากสภาพบรรยากาศการจัดการเรียนการสอนนั้นด้วยตนเอง ซึ่งครูไม่รู้ตัวหรือไม่ได้เจตนาที่จะสอน เมื่อเกิดขึ้นแล้วจะมีผลกระทบทั้งด้านที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ ซึ่งถ้าเป็นเรื่องที่ไม่พึงประสงค์แล้วจะมีผลต่อผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนได้ จะเห็นว่า บรรยากาศในชั้นเรียนนั้นมีอิทธิพลต่อการรับรู้ของนักเรียน สอดคล้องกับแนวคิดของ สุมาน อมรวิวัฒน์ (2530 : 13) ที่กล่าวว่า บรรยากาศในชั้นเรียนต้องมีลักษณะทางกายภาพที่อำนวยความสะดวกต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สร้างความสนใจใฝ่รู้ใฝ่เรียน และศรัทธาต่อการเรียน นอกจากนี้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มนักเรียนและครูกับนักเรียน ความรักและความศรัทธาที่ครูและนักเรียนมีต่อกัน การเรียนด้วยความสุขปราศจากความกลัวและวิตกกังวล สิ่งเหล่านี้จะช่วยสร้างบรรยากาศการเรียนได้ดี

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ครูควรมีการวางแผนในการทำงานทุกอย่างให้มีระเบียบแบบแผนปฏิบัติเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักเรียน และในการถามคำถามของครู ควรใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย และใช้คำถามที่ไม่ซับซ้อนจนเกินไปในการตีความ และในกรณี

นักเรียนตอบคำถามซ้ำหรือตอบไม่ได้ ไม่ควรดุหรือตำหนินักเรียนที่ตอบคำถามไม่ถูกต้องหรือตอบคำถามไม่ตรงประเด็น เนื่องจากการตำหนิดังกล่าวจะทำให้เกิดความอับอาย กลัว ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความไม่มั่นใจในการตอบคำถามตามมา ในกรณีครูควรเปลี่ยนคำถามใหม่ให้ง่ายขึ้น

1.2 ด้านการวัดและประเมินผล คือ ครูควรให้การบ้านนักเรียน เพราะว่าการได้ทำการบ้าน จะทำให้นักเรียนได้ทบทวนความรู้ที่เรียนมาในแต่ละวัน และการทำการบ้านยังช่วยให้นักเรียนเกิดทักษะการแก้ปัญหาที่ดีด้วย และการให้นักเรียนประเมินผลงานกันเองและเปลี่ยนกันตรวจงาน ครูควรตั้งเกณฑ์การประเมินและการให้คะแนนที่ชัดเจน ซึ่งจะทำให้ นักเรียนประเมินและตรวจงานได้ตรงตามจุดมุ่งหมาย ตรวจงานด้วยความซื่อสัตย์ และมีความยุติธรรม

1.3 ด้านสิ่งแวดล้อม สื่อ ทรัพยากร เพื่อการเรียนรู้ การใช้สื่อที่หลากหลายในการเรียนการสอนของครูจะทำให้การเรียนไม่น่าเบื่อ นักเรียนมีความสุขในการเรียน ส่งผลให้กระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และภายในห้องเรียนควรมีอากาศถ่ายเทได้สะดวก หรือมีเครื่องปรับอากาศ/พัดลมที่เพียงพอ เพื่ออำนวยความสะดวกสบายให้กับนักเรียน

1.4 ด้านแบบแผนปฏิบัติ ก่อนการสอนทุกครั้งครูต้องขานชื่อนักเรียน เพื่อเป็นการปลุกฝังเรื่องการมีระเบียบวินัยและการตรงต่อเวลาให้กับนักเรียน และวิธีการสอนแบบการนั่งสอนหน้าชั้นเรียนอาจจะทำให้การเรียนการสอนไม่น่าสนใจ ครูควรเลือกรูปแบบการสอนให้เหมาะกับเนื้อหา เหมาะสมกับนักเรียน เพื่อให้การเรียนไม่น่าเบื่อ และเพื่อกระตุ้นให้นักเรียนตั้งใจเรียนมากขึ้น

1.5 ด้านภาษาสัญลักษณ์ การใช้น้ำเสียง/ระดับเสียงของครู จะต้องเหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ เพราะน้ำเสียงที่พูดออกมาจะแสดงให้เห็นความสุภาพหรือไม่สุภาพในตัวผู้สอนได้เป็นอย่างดี เสียงที่สอนนักเรียนต้องเป็นเสียงที่แจ่มใส นุ่มนวลชวนฟัง ทำให้นักเรียนรู้สึกนิยมชมชอบและนับถือในตัวครู การพูดหยอกส่อ/ล้อเล่นนักเรียน

1.6 ครูสามารถนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนเพื่อเกิดประโยชน์ต่อการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพได้

1.7 บุคลากรที่มีส่วนเกี่ยวข้องทางการศึกษา ได้ตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากหลักสูตรแฝง ว่ามีผลกระทบต่อคุณภาพการเรียนรู้จริง และควรประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีในทุก ๆ ด้าน สม่่าเสมอ

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรจะมีการวิจัยในลักษณะการเจาะลึกเกี่ยวกับปรากฏการณ์หลักสูตรแฝงในขอบเขตที่กว้างขึ้นทั้งในและนอกห้องเรียน เพื่อเพิ่มพูนองค์ความรู้เกี่ยวกับด้านนี้ให้มากขึ้น และเพื่อหาแนวทางในการควบคุม กำกับหลักสูตรแฝงได้อย่างเหมาะสม

2.2 ควรศึกษาปรากฏการณ์หลักสูตรแฝงในบริบทของการจัดการเรียนสอนชั้นเรียนระดับอาชีวศึกษา ในวิชาชีพระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) และประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) และในชั้นเรียนระดับอุดมศึกษา ให้ครอบคลุมตามคณะ สาขาวิชา เพื่อเสริมสร้างคุณภาพการเรียนรู้ของนักเรียนต่อไป